

Jovana Marčeta*
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

УДК: 811.163.41'165.194
811.131.1'165.194
DOI: 10.19090/gff.v49i4.2489
Originalni naučni rad

LEKSEMA REČ U ITALIJANSKOM I SRPSKOM JEZIKU: KOGNITIVNO-KONCEPTUALNA ANALIZA

Predmet ovog istraživanja predstavljaju italijanske i srpske kolokacije i frazemi koji sadrže lekseme (it.) *parola* / (srp.) *reč* (npr. (it.) *rimangiarsi la parola*; *perdere la parola*; (srp.) *trošiti reči*; *časna reč*). Istraživanje se zasniva na analizi pojmovnih metafora u minimalnim konceptualnim okruženjima posmatranih leksema sa ciljem da se istraže metaforična preslikavanja između REČI kao ciljnog domena i uočenih izvornih domena kojima se REČ konkretizuje. Komparativno-kontrastivnom analizom odabranih jezičkih realizacija ustanoviće se sličnosti i razlike u konceptualizaciji pojma i lekseme *reč* u italijanskoj i srpskoj lingvokulturalnoj zajednici, odnosno istovetni i kulturno specifični aspekti posmatranih pojmovnih metafora. Građa je ekscerpirana iz opštih i frazeoloških rečnika italijanskog i srpskog jezika, dnevnih i nedeljnih novina i elektronskih medija. Rezultati analize odabrane građe pokazuju da se REČ u italijanskom i srpskom jeziku konceptualizuje kao PREDMET, OBJEKAT, MATERIJIA i BIĆE. Metodom leksičko-semantičke analize ustanovljene su brojne sličnosti u metaforičnoj konceptualizaciji posmatranog ciljnog domena, kao i primeri leksičke i semantičke ekvivalencije. S druge strane, rezultati istraživanja ukazuju i na prisustvo semantičkih razlika kod izraza istog ili sličnog leksičkog sastava i istovetnog metaforičnog koncepta.

Ključne reči: leksema *reč*, pojmovne metafore, italijanski jezik, srpski jezik

1. UVOD

Na osnovu analize značenja leksema i njihovih ustaljenih spojeva može se rekonstruisati jezička slika sveta koja odražava stavove i pogled na svet govornika date lingvokulturalne zajednice. Jezička slika sveta ima semantički karakter koji spaja sve nivoe organizacije jezika (Bartmiński, 2011: 39), a najjasnije je izražena u frazeologiji. U italijanskoj lingvistici frazeologija se najčešće izučava u sklopu semantike i leksikologije, a ređe u okviru zasebnih frazeoloških proučavanja (isp. Blatešić, 2023; Casadei, 1995, 1996; Pittàno, 2008), dok se u slovenskom svetu ova oblast izdvojila sredinom dvadesetog veka kao posebna lingvistička disciplina unutar lingvistike, odnosno leksikologije. Frazeologija u širem smislu obuhvata istraživanja različitih ustaljenih višeleksemnih spojeva koji se reprodukuju u jeziku kao gotove celine (npr. frazemi, poslovice, kolokacije, uzrečice, krilatice,

* jovana.marceta@ff.uns.ac.rs

zakletve, kletve, terminološke sintagme itd.) (isp. Mršević-Radović, 1987).

Predmet ovog istraživanja predstavljaju italijanski i srpski ustaljeni leksički spojevi sa komponentom (it.) *parola* / (srp.) *reč*. U ovom radu analiziraće se frazemi i kolokacije, dok ostali ustaljeni izrazi (poslovice, uzrečice, kletve itd.) nisu predmet ovog istraživanja. Pod kolokacijom se podrazumeva sintagmatska kombinacija leksičkih jedinica neuslovljena vrstom reči i sintaksičkom strukturom (Lipka, 1992), dok frazem predstavlja ustaljenu jezičku jedinicu koja se sastoji od najmanje dve reči koje ne zadržavaju svoja značenja, nego celokupan sklop ima posebno, jedinstveno značenje (Dragićević, 2010).¹ S druge strane, tumačeći semantičku strukturu frazema sa stanovišta kognitivne lingvistike, Kevečeš (Kövecses, 2010: 233) naglašava da frazemi nisu isključivo složene leksičke jedinice čije je značenje nezavisno od značenja komponenata koje ga čine, nego je ukupna semantika frazema u većini slučajeva motivisana konvencionalnim znanjem i metaforičkim i metonimijskim značenjem komponenata koje ulaze u njihov sastav.

Komparativno-kontrastivnom analizom odabranih jezičkih realizacija ustanoviće se sličnosti i razlike u konceptualizaciji pojma i lekseme (it.) *parola* / (srp.) *reč* u italijanskoj i srpskoj lingvokulturalnoj zajednici. Oslanjajući se na teoriju pojmovnih metafora, jednu od osnovnih odrednica kognitivne lingvistike, cilj je da se istraže metaforična preslikavanja između REČI kao ciljnog domena i uočenih izvornih domena kojima se ovaj pojam konkretizuje. Za razliku od leksičke metafore, koja se vezuje za jednu leksemu u kontekstu, mehanizam pojmovne metafore otkriva se iz šireg konteksta. Shodno tome, prilikom kognitivno-konceptualne analize metafora polazi se od semantičke analize minimalnih konteksta sa posmatranim leksemama, koji ukazuju na način konceptualizacije REČI u italijanskom i srpskom jeziku.²

Ekscerpirano je ukupno 65 primera (26 italijanska i 39 srpska) iz opštih i frazeoloških rečnika italijanskog i srpskog jezika, dnevnih i nedeljnih novina i elektronskih medija.³ Metodnom leksičko-semantičke analize utvrdiće se eventualne podudarnosti leksičke i semantičke strukture italijanskih i srpskih

¹ Prčić (2016: 163) kao posebnu vrstu bezglagolskih fraznih leksema navodi frazne imenice, realizovane imeničkim sintagmama, najčešće kao kolokacije oblika pridev + imenica. Ove frazne imenice najčešće predstavljaju idiomatizovane kolokacije.

² U kognitivno-konceptualnoj analizi metafora polazi se od semantike reči (najčešće glagola ili prideva) koje su u najbližem okruženju posmatranih leksema, a ne od značenja celokupnog iskaza. Opširnije isp. Drobnjak–Šulović, 2016.

³ Odabrani primeri pripadaju standardnom italijanskom i srpskom jeziku. Namera nije da se u analizu uvrste svi postojeći frazemi i kolokacije sa odabranim leksemama.

frazema i kolokacija. Uz italijanske primere koji nemaju ekvivalent u srpskom jeziku⁴ pored značenja biće naveden i doslovan prevod. Premda doslovan prevod često ima agramatičnu strukturu, njegova važnost ogleda se u činjenici da ukazuje na stepen idiomatičnosti i doprinosi uočavanju metafora.

2. LEKSEMA REČ I POJMOVNE METAFORE

Interesovanje za leksemu *reč* u ovom istraživanju zasniva se na činjenici da osim toga što pripada vanjezičkoj stvarnosti, označava i jedan od osnovnih pojmova jezika. Kako Dragičević (2010: 35–39) i Prčić (2016: 15) ističu, *reč* se često pogrešno upotrebljava kao sinonim za *leksemu*. Međutim, postoje razlike između ova dva pojma. Leksema je jezička jedinica pod kojom se podrazumevaju svi gramatički oblici i sva značenja jedne reči, te je kao takva apstraktna jer ne može da se pojavi u konkretnoj upotrebi u svim svojim oblicima i značenjima. S druge strane, *reč* predstavlja konkretnu realizaciju lekseme.⁵

Italijanski rečnik *De Mauro (DM)* kao primarno značenje lekseme *parola* navodi: 1. a. *prepoznatljiva jedinica u rečenicama koju koristimo u govoru i pisanju*; 1. b. *u većini jezika entitet koji se sastoji od jedne ili više morfema, čije se jedinstvo obezbeđuje istaknutim naglaskom oko kojeg se grupišu slogovi u višesložnim rečima, relativnom slobodom premeštanja unutar rečenice, nepostojanjem mogućnosti umetanja drugih sličnih entiteta u znak, relativnom striktnošću redosleda morfema unutar entiteta*. Kao sekundarna značenja navode se: 2. *sa opštim značenjem, posebno u hiperboličnim upotrebama, rečenica, izraz ili govor*; 3. *posebno u množini, ono što se govori, suprotno od onoga što se radi*; 4. *savet; podučavanje*; 5. *prirodna sposobnost govora*; 6. *način izražavanja, sposobnost izražavanja*; 7. *izražavanje vlastitih misli, vlastitih ideja*; 8. *nagoveštaj, pomen*; 9. *usmeni dogovor, obećanje*.

Shodno *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika (RMS)*, primarno značenje lekseme *reč* odnosi se na 1. *najmanju jezičku jedinicu koja ima određeno značenje, određen smisao, jezički znak za određeni pojam*. Sekundarna značenja koja navodi RMS jesu: 2. a. *jezik (jednoga naroda)*; b. *dijalekat; narečje*; 3. *način*

⁴ Pod ekvivalencijom se podrazumeva postojanje istih komponenata u posmatranim jezicima, istovetnost značenja i prisustvo iste pojmovne metafore. U radu se ne utvrđuju prevodni ekvivalenti različite strukture.

⁵ Kao primer odnosa između lekseme i morfosintaksičke reči Dragičević (2010: 36) navodi primer *Ruka ruku mije*, koji se sastoji iz tri reči (*ruka, ruku i mije*) i dve lekseme (*ruka i miti*).

izražavanja, govor; iskaz; 4. sposobnost govora; 5. a. beseda, govor; priča; b. razgovor, dijalog; v. izlaganje mišljenja, učešće u diskusiji; pravo, odobrenje za učešće u diskusiji; 6. stav, gledište; ocena, sud; 7. poslovice, izreka; parola; 8. obećanje; data obaveza; 10. mn. prepirka, svađa; 9. rđav glas, ružna priča, poruga.

Mehanizam pojmovne metafore sastoji se u delimičnom preslikavanju pojmovne strukture izvornog domena na ciljni domen. Između ovih domena postoji niz ontoloških korespondencija. Premda je izvorni domen najčešće konkretan i čulno saznatljiv pojam (npr. biljke, životinje, hrana), dok je ciljni domen najčešće apstraktan (emocije, međuljudski odnosi, društvo) (Kövecses, 2010; Lakoff–Johnson, 1980), ponekad se dešava da oba domena u manjoj ili većoj meri budu konkretni pojmovi⁶. Osim toga, preslikavanje u okviru pojmovne metafore u fokus stavlja jedan aspekt neke pojave i može da nas spreči da sagledamo druge aspekte (Lakoff–Johnson, 1980: 10). Korpus za ovo istraživanje grupisan je na osnovu izdvojenih pojmovnih metafora kojima se konceptualizuje REČ.

2.1. U italijanskoj i srpskoj frazeologiji REČ se konceptualizuje kao PROTOTIPIČNI TRODIMENZIONALNI PREDMET.

U naivnoj slici sveta govornika italijanskog i srpskog jezika, REČ je materijalizovana i percipira se čulom dodira. Budući da je opipljiva, može da se uzima, daje, dobija, gubi, drži i baca. Naredni primeri upućuju na stanje (ne)posedovanja:

- (it.) *dare la parola a qualcuno* / (srp.) *dati kome reč*
 (it.) *dare la propria parola* / (srp.) *dati časnu reč*⁷
 (it.) *prendere la parola* / (srp.) *uzeti reč*
 (it.) *sprecare, gettare, buttare le parole al vento* / (srp.) *bacati reči u vetar*
 (it.) *non avere parole* / (srp.) *nemati reči*
 (it.) *rimanere, restare senza parole* / (srp.) *ostati bez reči*
 (it.) *perdere la parola* (*izgubiti reč) / (srp.) –
 (it.) – / (srp.) *gubiti reči*⁸

⁶ Na primer, u slučaju somatizama.

⁷ U pojedinim primerima uočava se preplitanje više metafora, te se u ovom srpskom primeru generiše i metafora REČ JE BIČE.

⁸ Dok (it.) *perdere la parola* ima značenje ‘zanemeti; izgubiti mogućnost govora’, u srpskom jeziku se *gubiti reči* upotrebljava u značenju ‘govoriti uzalud’.

(it.) – / (srp.) *dobiti reč*
 (it.) – / (srp.) *držati (glavnu) reč*⁹

U pojedinim primerima uočava se govorna aktivnost motivisana shemom sile u izvornom domenu:

(it.) *levare, togliere, rubare a qualcuno la parola di bocca* (*podići, (od)uzeti, ukrasti kome reč iz usta) / (srp.) *uzeti, oteti kome reč iz usta*. U osnovi ovih izraza nalazi se orijentaciona metafora sa relacijom unutra–spolja. REČ se premešta iz unutrašnjeg, zatvorenog prostora u spoljašnji prostor. USTA se poimaju kao SADRŽATELJ u kojem se nalaze reči, a govorna aktivnost doživljava se kao napuštanje prostora.¹⁰

(srp.) *oduzeti kome reč*¹¹

U jezičkoj slici sveta italijanskih i srpskih govornika, REČI mogu da se troše ili štede poput NOVCA.¹² U okviru ove podmetafore, primeri takođe upućuju na stanje (ne)posedovanja:

(it.) *spendere una parola* (*trošiti reč) / (srp.) –
 (it.) – / (srp.) *trošiti reči*¹³
 (it.) – / (srp.) *štedeti reči*
 (it.) – / (srp.) *razbacivati se rečima*

REČ se poima i kao predmet čija težina i dužina mogu da se izmere:

(it.) *pesare parole* / (srp.) *vagati reči*
 (it.) *misurare parole* / (srp.) *meriti reči*
 (it.) *parole pesanti* / (srp.) *teške reči*

U italijanskoj i srpskoj frazeologiji REČ se kvalifikuje i u skladu sa

⁹ Uočava se i metafora REČ JE BIČE.

¹⁰ Opširnije o konceptualizaciji govornih aktivnosti isp. Štrbac, 2018.

¹¹ Ovaj izraz semantički je ekvivalent italijanskog *trancare le parole in bocca* a qualcuno, u čijoj pozadini se nalazi pojmovna metafora REČ JE DEO TELA.

¹² Pod novcem se podrazumeva opipljiv, prenosiv predmet koji ima prepoznatljiv oblik.

¹³ Italijanski *spendere una parola* koristi se u značenju 'govoriti u korist nečega; založiti se za nekoga; preporučiti nekoga', dok se srpski *trošiti reči* upotrebljava u značenju 'govoriti uzalud'.

estetskim kriterijumima:

(it.) *parole grosse* / (srp.) *krupne reči*

(it.) *belle parole* / (srp.) *lepe reči*¹⁴

U srpskoj frazeologiji uočena je i podmetafora REČ JE BIČ:

(it.) – / (srp.) *šibati rečima*

2.2. U italijanskoj i srpskoj jezičkoj slici sveta REČ se konceptualizuje kao OBJEKAT¹⁵ do kojeg može da se dođe i u kojem može da se ostane.

REČ se poima kao DESTINACIJA / ODREDIŠTE:

(it.) *venire a parole* (*doći do reči) / (srp.) –

(it.) – / (srp.) *doći do reči*¹⁶

(it.) – / (srp.) *od reči do reči*

U narednom primeru se u italijanskom jeziku usled upotrebe glagola *restare* uz predlog *a* ('u') generiše podmetafora REČ JE OBJEKAT SADRŽATELJ, dok u srpskoj frazeologiji ovaj izvorni domen može leksički da se realizuje pomoću predloga *na*, koji upućuje na konceptualizaciju REČI kao OBJEKTA NOSITELJA:

(it.) *restare alla parola* (*ostati u reči) / (srp.) *ostati pri, na reči*¹⁷

Izvorni domen SADRŽATELJA leksički se realizuje i pomoću predloga *in* u italijanskom jeziku i predloga *u* u srpskom jeziku:

(it.) *in una parola* (*u jednoj reči) / (srp.) *u dve reči*

(it.) *in parole povere* (*u siromašnim rečima)¹⁸ / (srp.) –

(it.) *entrare, essere in parola con qualcuno* (*ući, biti u reči sa nekim) / (srp.) –

¹⁴ U ovim primerima generiše se i metafora REČ JE BIČE.

¹⁵ Građevinski objekat, poput kuće ili zgrade.

¹⁶ Italijanski izraz *venire a parole* upotrebljava se u značenju 'sporečkati se; posvađati se', dok srpski *doći do reči* označava da smo dobili priliku da govorimo.

¹⁷ Premda je učestaliji izraz *ostati pri reči*, Matešić (1982: 571) u istovetnom značenju navodi *ostati na reči*.

¹⁸ U ovom primeru uočavaju se i metafore REČ JE BIČE i REČ JE ODEVNI PREDMET.

(it.) *prendere qualcuno in parola* (*uzeti koga u reč)¹⁹ / (srp.) –
 (it.) *tenere in parola qualcuno, qualcosa* (*držati u reči koga, šta) / (srp.) –
 (it.) – / (srp.) *upasti, uskočiti kome u reč*

REČ može da bude SADRŽATELJ BEZ SADRŽINE:

(it.) *parole vuote* / (srp.) *prazne reči*

Kada se otvori, REČ se premešta iz zatvorenog u spoljašnji prostor:

(it.) – / (srp.) *otvorena reč*

2.3. U naivnoj slici sveta italijanskih i srpskih govornika REČ se poima kao MATERIJIA. Materija u prirodnim naukama podrazumeva supstancu, koja se u prirodi može naći u tečnom, gasovitom i čvrstom stanju, kao i fizičko polje. Ova pojmovna metafora gradi sledeći pojmovni lanac:

REČ JE MATERIJAL / GRAĐA

(it.) *essere di parola* / (srp.) *biti od reči*

U okviru podmetafore REČ JE HRANA primeri su zasnovani na realciji unutra–spolja i upućuju na nemogućnost da REČ izađe iz SADRŽATELJA, odnosno govornog aparata:

(it.) *mangiarsi le parole* / (srp.) *(pro)gutati reči*
 (it.) *rimangiarsi una parola* (*pojesti sebi reč)²⁰ / (srp.) –
 (it.) – / (srp.) *zapela reč u grlu* / (srp.) –

U srpskoj frazeologiji izdvaja se i podmetafora:

REČ JE TEČNA MATERIJIA

(it.) – / (srp.) *proliti reči*

¹⁹ Ovaj primer je semantički ekvivalent srpskog frazema *držati koga za reč*. Generiše se i podmetafora REČ JE DEO TELA, analogno primeru *prendere in mano* (*uzeti u ruku).

²⁰ Italijanski frazem ima značenje ‘prekršiti obećanje, obavezu’ i ekvivalent je srpskog frazema *pogaziti reč*.

2.4. U okviru ontološke metafore REČ JE BIĆE izdvajaju se primeri u kojima se rečima pripisuju različite osobine tipične za živa bića. Reči mogu da budu žive, krilate i časne:

(it.) – / (srp.) *živa reč*

(it.) – / (srp.) *časna (poštena) reč*

(it.) – / (srp.) *krilata reč*

(it.) – / (srp.) *voditi glavnu reč*

REČ može da pobegne poput živog bića: (srp.) *pobegla reč iz usta*. U ovom primeru USTA se poimaju kao LOKALIZATOR, ODNOSNO OBJEKAT SADRŽATELJ, a REČ predstavlja OBJEKAT LOKALIZACIJE koji izlazi i napušta dati prostor.

U okviru korpusa pronalazimo metaforu zasnovanu na metonimijskom odnosu DEO ZA CELINU:

REČ JE DEO TELA

(it.) *troncare le parole in bocca* a qualcuno (*potkresati, odlomiti, odseći reči u ustima nekome)²¹ / (srp.) *preseći kome reč*

(it.) – / (srp.) *držati koga za reč*²²

(it.) – / (srp.) *iščupati reč iz usta*²³

3. ZAKLJUČAK

Analiza posmatranog korpusa pokazuje da se REČ u italijanskom i srpskom jeziku konceptualizuje kao PREDMET, OBJEKAT, MATERIJALNA i BIĆE. Rezultati ukazuju na sličnosti u metaforičnoj konceptualizaciji posmatranog ciljnog domena, kao i na brojne primere leksičke i semantičke ekvivalencije. Od 47 posmatranih primera metafora, leksičko i semantičko poklapanje u tri jezika prisutno je u 18 slučajeva (približno 40%) (npr. (it.) *parole pesanti* / (srp.) *teške reči*; (it.) *parole*

²¹ Glagol *troncare* upotrebljava se u značenju 'iseći, slomiti nasilno odvajanjem od glavnog tela'. S obzirom da može da se odnosi i na odsecanje krošnje, grana drveta, vrha biljke, stabljike cveta (*DM; Treccani*), generiše se i podmetafora REČ JE BILJKA.

²² Frazem je semantički ekvivalent italijanskog *prendere qualcuno in parola*.

²³ Izdvajaju se i podmetafore REČ JE BILJKA i REČ JE PREDMET.

vuote / (srp.) *prazne reči*; (it.) *pesare parole* / (srp.) *vagati reči*; (it.) *rimanere, restare senza parole* / (srp.) *ostati bez reči*). Međutim, u okviru pojmovne metafore REČ JE BIĆE uočena je veća zastupljenost srpskih negoli italijanskih primera i manji broj ekvivalenata.

U okviru izdvojenih metafora javljaju se i pojedine specifične realizacije koje ukazuju na razlike između pojmovnih sistema italijanskog i srpskog jezika. Tako, na primer, upotreba različitih predloga može da dovede do specifičnosti u realizaciji izvornih domena uprkos istoj semantici izraza (npr. (it.) *restare alla parola* (*ostati u reči) – OBJEKAT SADRŽATELJ / (srp.) *ostati na reči* – OBJEKAT NOSITELJ).

Rezultati istraživanja pokazuju da je u pojedinim izrazima iste ili slične semantike REČ konceptualizovana različitim pojmovnim metaforama u italijanskom i srpskom jeziku (npr. (it.) *troncare le parole in bocca* a qualcuno (*potkresati, odlomiti, odseći reči u ustima nekome) – REČ JE DEO TELA i *oduzeti* kome *reč* – REČ JE PREDMET). S druge strane, postoje izrazi istog ili sličnog leksičkog sastava / strukture iskazani istom pojmovnom metaforom kod kojih se uočavaju razlike u semantici (npr. (it.) *venire a parole* (*doći do reči) i (srp.) *doći do reči*; (it.) *spendere una parola* (*trošiti reč) i (srp.) *trošiti reči*; (it.) *perdere la parola* (*izgubiti reč) i (srp.) *gubiti reči*; (it.) *troncare le parole in bocca* a qualcuno (*potkresati, odlomiti, odseći reči u ustima nekome) i *iščupati reč iz usta*; (it.) *rimangiarsi una parola* (*pojesti sebi reč) i (srp.) *(pro)gutati reči*).

Analiza korpusa pokazala je da se pojedini pojmovi ostvaruju kroz različite metafore. Tako se, na primer, prekidanje u govoru konkretizuje kroz specifične realizacije, odnosno putem konceptualizacije reči kao PREDMETA (npr. (srp.) *oduzeti* kome *reč*), SADRŽATELJA (npr. (srp.) *upasti, uskočiti* kome *u reč*) i DELA TELA (npr. (it.) *troncare le parole in bocca* a qualcuno / (srp.) *preseći* kome *reč*).

Osim toga, rezultati istraživanja pokazuju da reči koje se nalaze u najbližem okruženju leksema (it.) *parola* / (srp.) *reč* mogu da se odnose na više pojmova, te je prisutno i preplitanje više metafora koje se međusobno dopunjuju (npr. (it.) *in parole povere* – REČ JE SADRŽATELJ, REČ JE BIĆE i REČ JE ODEVNI PREDMET; (srp.) *iščupati reč iz usta* – REČ JE DEO TELA, REČ JE BILJKA i REČ JE PREDMET).

U osnovi pojedinih primera nalazi se orijentaciona metafora sa relacijom unutra–spolja. REČ može da se premesti iz unutrašnjeg, zatvorenog prostora u spoljašnji prostor (npr. (it.) *levare, togliere, rubare* a qualcuno *la parola di bocca* (*podići, (od)uzeti, ukrasti kome reč iz usta) / (srp.) *uzeti, oteti* kome *reč iz usta*;

(srp.) *otvorena reč*; (srp.) *pobegla reč iz usta*), kao i da ide u obrnutom smeru (npr. (it.) *mangiarsi le parole* / (srp.) *(pro)gutati reči*).

Izučavanje pojmovnih metafora u pozadinskoj slici frazema i kolokacija sa komponentom (it.) *parola* / (srp.) *reč* osvetlilo je jedan fragment jezičke slike sveta. Sprovedena analiza čini polaznu tačku koja ostavlja prostor za rekonstrukciju naivne slike sveta na osnovu drugog jezičkog materijala (npr. poslovice, verbalne asocijacije), što bi upotpunilo sliku o poimanju *reči* u italijanskoj i srpskoj lingvokulturi. Građa analizirana u ovom radu može da posluži i kao materijal za konceptualno umrežavanje shodno semantici celokupnog iskaza. Ovakav način grupisanja doprineo bi sagledavanju korpusa iz drugog ugla, što svakako može da bude predmet za neko dalje istraživanje.

Jovana Marčeta

LEXEME WORD IN THE ITALIAN AND SERBIAN LANGUAGES: A COGNITIVE-CONCEPTUAL ANALYSIS

Summary

In this paper, we have analysed Italian and Serbian collocations and idiomatic expressions with the component (It.) *parola* / (Ser.) *reč* ('word'). The research is based on the analysis of conceptual metaphors in minimal contexts with the observed lexemes. Through conceptual metaphor, we concretize abstract concepts and phenomena by mapping the conceptual structure from a sensory perceptible source domain to a more abstract target domain. The aim of the research is to explore metaphorical mappings between WORD as the target domain and observed source domains through which WORD is conceptualised. The connection between source and target domains is based on cognitive and cultural models. Certain universal experiences create metaphors that are common to different linguistic communities. Nevertheless, each language can use specific images to express the same conceptual metaphor, thus combining universal and culture-specific knowledge. In this paper, a comparative-contrastive analysis of selected expressions is used to establish similarities and differences in the conceptualisation of the notion and lexeme *word* in the Italian and Serbian linguacultural communities, i.e., identical or culturally specific aspects of the observed conceptual metaphors. The analysis of the observed corpus shows that WORD is conceptualised as OBJECT, THING, SUBSTANCE, and BEING in both Italian and Serbian. The results indicate similarities in the metaphorical conceptualisation of the target domain, as well as numerous examples of lexical and semantic equivalence. Out of 47 observed examples of metaphors, lexical and semantic matching in the three languages is present in 18 cases (e.g., (It.) *parole pesanti* / (Ser.) *teške reči*; (It.) *parole vuote* / (Ser.) *prazne reči*; (It.) *pesare parole* / (Ser.) *vagati reči*; (It.) *rimanere, restare senza parole* / (Ser.) *ostati bez reči*). Furthermore, the results of the research show that in some expressions of the same or similar semantics, WORD is conceptualised through different conceptual metaphors in the Italian and Serbian languages (e.g., (It.) *troncare le parole in*

bocca a qualcuno – WORD IS A BODY PART and (Ser.) *oduzeti kome reč* – WORD IS AN OBJECT). On the other hand, there are expressions with the same or similar lexical structure and expressed by the same conceptual metaphor with differences in semantics (e.g., (It.) *venire a parole* and (Ser.) *doći do reči*; (It.) *spendere una parola* and (Ser.) *trošiti reči*; (It.) *perdere la parola* and (Ser.) *gubiti reči*; (It.) *troncare le parole in bocca a qualcuno* and (Ser.) *iščupati reč iz usta*; (It.) *rimangiarsi una parola* and (Ser.) *(pro)gutati reči*).

Keywords: lexemes (It.) *parola* / (Ser.) *reč* ('word'), conceptual metaphors, Italian language, Serbian language

LITERATURA

- Bartmiński, J. (2011). *Jezik-slika-svet. Etnolingvističke studije*. Beograd: SlovoSlavia.
- Blatešić, A. (2023). *Nomen est omen. Imena u italijanskoj frazeologiji*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Casadei, F. (1995). Per una definizione di „espressione idiomatica“ e una tipologia dell’idiomatico in italiano. *Lingua e stile: rivista trimestrale di filosofia del linguaggio, linguistica e analisi letteraria*, 30/2. Bologna: Il Mulino, 335–358.
- Casadei, F. (1996). *Metafore ed espressioni idiomatiche. Uno studio semantico sull’italiano*. Roma: Bulzoni Editore.
- Dragičević, R. (2010). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike. (štampano ćirilicom)
- Drobnjak, D.–Šulović, K. (2016). *Lingvokulturološki triptih*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor. A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lipka, L. (1992). *An Outline of English Lexicology*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Mršević-Radović, D. (1987). *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet. (štampano ćirilicom)
- Prčić, T. (2016). *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Lakoff, G.–Mark J. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago, London: The University Press of Chicago Press.
- Štrbac, G. (2018). *Frazeologija o čoveku i čovek u frazeologiji*. Novi Sad: Filozofski fakultet. (štampano ćirilicom)

IZVORI

- DM: De Mauro, Tullio (2016). *Il nuovo De Mauro. Dizionario della lingua italiana*, [<https://dizionario.internazionale.it>] [5. oktobar 2023.]
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pittàno, G. (2008). *Frase fatta capo ha, Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni di italiano*. Bologna: Zanichelli.
- Quartu, M. (2010). *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Hoepli, sa <http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire>
- RMS: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*. I–III: 1967–1969. Novi Sad – Zagreb: Matica srpska – Matica hrvatska; IV–VI: 1971–1976. Novi Sad: Matica srpska. (štampano ćirilicom)
- Vocabolario Treccani 2023: Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.A. Online, [<https://www.treccani.it/vocabolario/>] [5. oktobar 2023.]